

PERISTIL IZMEĐU TRADICIJE I SUVREMENOSTI

Marko Špikić

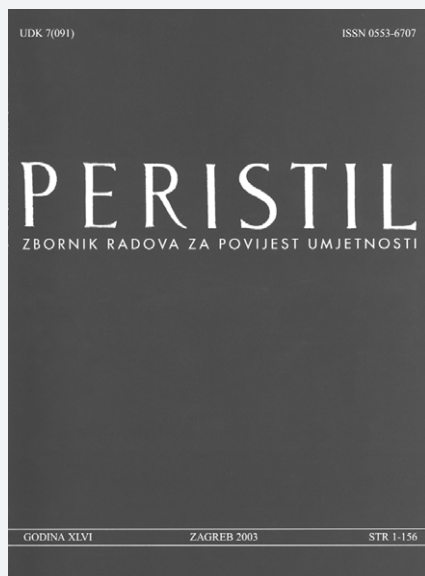
Ime Radovana Ivančevića, na početnim stranicama *Peristila* uokvireno u znak pijeteta, govori o njegovu posljednjem uredništvu ovog cijenjenog časopisa. Zbornik koji se mnogim povjesničarima umjetnosti već za studija pojavio kao neizbježan oslonac u poznavanju umjetnina u Hrvatskoj tako je, čini se,

Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti,
(ur.) Radovan Ivančević, 46 (2003.[2004.]), 156 str.,
ISSN 0553-6707

došao do konca jednog životnog odjeljka, obilježenog Ivančevićevom osobnošću i radnom energijom. Pod pretpostavkom da govor o dovršetku nekog ciklusa podrazumijeva i otvaranje jednog novog, u ovom mi je osvrtno namjera prikazati što nam posljednji "Ivančevićev broj" donosi, ne samo kao

pokazatelj njegovih uredničkih sposobnosti, nego i u kategorijama vrijednosti, koje bi valjalo baštiniti i oplodivati.

U 46. broju pojavljuje se ukupno 11 izvornih znanstvenih radova koji pokrivaju teme od romaničkoga doba do suvremene umjetnosti. Vladimir P. Goss u prvom se prilogu osvrće na jedan pomalo zaboravljeni spomenik. Romaničkoj Crkvi sv. Bartola u Novim Mikanovcima, istaknutoj oblim zvonikom u obrambene svrhe, Goss nudi dataciju, vezujući je uz naseljavanje saskoga stanovništva u slavonsko područje tijekom 13. stoljeća. Pisac donosi zanimljiv domaći i zapadnoeuropski komparativni materijal koji nudi potencijal za buduće rasprave o temama poput iskopavanja tragova nacionalne prošlosti na zanemarenom slavonskom tlu, kao i za sustavnije pisanje o predosmanlijskoj kulturnoj povijesti razorenih i zapuštenih prostora.

U tom duhu valja čitati i prilog Zdenka Baloga, koji predlaže stvaranje generičke skupine crkava-utvrda na području Kalničkog arhidakonata. Ondje Balog pronalazi srodnosti namjena i oblika nizu sakralnih građevina. Za pojedine crkve pisac nudi i idealne rekonstrukcije povijesnih slojeva, a srodnosti im pronalazi u Sloveniji, Koruškoj, Štajerskoj i

Transilvaniji. Igor Fisković u svom radu nudi nove atribucije značajnom dubrovačkom kiparu milansko-ga podrijetla Petru Martinovu. On je na blagovoničkoj propovjedaonici franjevačkoga samostana te na propovjedaonici unutar dominikanske crkve u Dubrovniku prepoznao rukopis majstora koji je u gradu djelovao tijekom četvrtog i petog desetljeća 15. stoljeća. Figure je povezo uz druga zajamčena majstorova djela: *Imago pietatis* kod dominikanaca, figure s Male česme, kao i uz one koje se pojavljuju na konzolama Kneževa dvora te uz lik *Sacra Mens*. Fisković znalacki locira Petrov rječnik, počevši od morfostiliističkih elemenata pojedinih figura do dekorativnih sastavnica pripadajućih kiparevu jeziku, poput konzolnih polukapitela na kojima figure stoje. Fiskovićevo "pomno čitanje" čitatelju donosi riznicu podataka, ali i zanimljivih analogija, poput poredbe nekih likovnih rješenja Petra Martinova i Bonina iz Milana kao nazirućih pokazatelja importa lombardskih umjetničkih postulata i njihovih prilagodbi pojedinim dalmatinskim sredinama (Dubrovnik, Split). Fiskovićev članak slijedi rad Radovana Ivančevića, u kojemu se pisac ponovno vraća na temu Šibenske katedrale i probleme prepoznavanja slojevitosti njena rasta. Ivančevićev diskurs u popriličnom je nesrazmjeru s Fiskovićevim: naime, niti u ovom kasnom radu, gdje se pisac prepušta entuzijazmu zbog vijesti o Nikolinu ranijem dalmatinskom boravku no što se to dosad mislilo, nije došlo do značajnije emancipacije od konstruktista koje je poodavno oblikovao (nasljedovanje Karamanovih postavaka o perifernim sredinama, obvezujući govor o "školama", stvaranju uzoraka i njihovu nasljedovanju u smjeni naraštaja). Ivančevićev je pogled manje usredotočen na stilsku pripadnost pojedinih sintaktičkih sastavnica, a s većom predanošću pokušava sagraditi mostove prema najuzornijim talijanskim umjetninama. Arhivski pronalazak Emila Hilje¹ ponukao ga je i da se približi pretpostavci o Nikolinu hrvatskom podrijetlu, što se nedovoljno uvjerljivo argumentira odjeljkom Filaretova spisa o gradogradnji, za koji je prenijeta i

¹ Usp. E. HILJE, Nikola Firentinac u Šibeniku 1464. godine, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 26 (2002.), 7-18.

kriva datacija. Ivančevićev bi prijedlog o još uvijek nepoznatom arhitektu, koji bi izveo jednu od dionica složenoga ustroja Šibenske katedrale, imao veću težinu da su mu pridruženi i noviji uvidi hrvatskih i slovenskih povjesničara umjetnosti u ovu tematiku.

Rad Josipa Kljajića pruža nam, pak, zanimljiv historiografski uvid u pozadinu urbanih preobrazbi Stare Gradiške tijekom 18. stoljeća. Zanimljivost rada nalazi se u uporabi različitih izvora, od pisanih do kartografskih, nađenih u bečkom Ratnom arhivu. Vrijednost istraživanja nalazi se i u isticanju zaboravljenih, a paradigmatičkih mjesta razaranja urbanih prostora unutar hrvatskih zemalja. Razaranja je jedan od latentnih i postojanih čimbenika hrvatske povijesti umjetnosti i, ako vrijedi analogija Haydena Whitea između historiografije i psihoanalize, u kojoj se obje kreću ka izvoru traume, tada je ovaj "liminalni" gradić zaničane srednjovjekovne strukture jedno od mjesta u kojemu se mogu susresti pomiješani osjećaji o našem kulturnom identitetu. Viki Jakaša Borić istražila je u svom radu splitsku palaču obitelji Alberti, smještenu na sjevernim baroknim zidinama grada, prikazavši u kratkim crtama povijest građevine. Autorica se služi dosadašnjim povijesnoumjetničkim istraživanjima, jednim grafičkim prikazom palače iz 1721., kao i katarskim prikazom iz 1831. iz Mletaka. Rad se uglavnom temelji na deskripciji arhitektonskoga sklopa i stilističkom prepoznavanju, pa se osjeća izvjestan nedostatak življeg uklapanja naručitelja u njegovu slojevitost. Vinicije B. Lupis izvješćuje nas o dubrovačkom opusu arhitekta i inženjera Nikole Nisetea (1809.-1890.), rekonstruiranom prema podacima iz Državnog arhiva u Dubrovniku. Ovaj arhitekt, školovan u Padovi, na dubrovačkom je području djelovao od sredine 1830-ih godina. Uz projekte za mostove, ceste, crkve i profane građevine, Niseteo se okušavao i u obnovi spomenika te u dokumentiranju njihova stanja (crkvene građevine na Pelješcu, u Slanome, Rožatu, Pridvorju i na Lopudu). Lupis u članku ističe Niseteove projekte za zgradu novog dubrovačkog kazališta iz 1841. i za klasicistički oblikovanu Župnu crkvu sv. Mihovila na

Kliševu, izvedenu 1845., a svoje spoznaje upotpunjuje vrijednim arhivskim vizualnim izvorima. Nada Grčević je, pak, nastavila već u prošlom broju započetu temu, djelovanje fotografa Franza Thiarda de Laforesta, koji je 1878. objavio knjigu o splitskim starinama. Autorica je sada usmjerila pozornost na Laforestovu publikaciju pod naslovom *Die Bocche di Cattaro* (Split, 1898.), nalazeći u izvješćima o putovanju i zanimljive pojedinosti Laforestova nagruća prema tumačenju umjetnina, poput slika Tripa Kokolje. Vesna Mikić bavila se značenjem arhitektonskog detalja u djelima Viktora Kovačića. Krećući od postavke da Kovačić u svojim projektima teži spajanju sredozemnih i srednjoeuropskih arhitektonskih sastavnica, autorica je pokušala uspostaviti vezu između raznovrsnih izvorišta (koja, čini se, još nisu temeljito preispitana: Wagner, Loos, Asplund, Schinkel, Semper, renesansna arhitektura) i hrvatske moderne arhitekture, kojoj je Kovačić jedan od utemeljitelja. Uzme li se u obzir da je arhitektura na prijelazu stoljeća u odnosu na već formirane povijesne stilove posjedovala specifičnu imitativnost, tada bi imperativ rekonstruiranja načina spoznavanja o prošlim oblicima, redovito korišten u promatranju renesansne arhitekture, morao činiti dio proučavanja i proto-modernističkih arhitekata. Te niti poveznice u ovom se zanimljivom članku nedovoljno osvjetljuju, a čini se kako bi mu mogle biti važan argumentacijski aparat. Frano Dulibić u svom članku prikazuje ranu povijest hrvatske karikature, predlažući za skupinu crtača okupljenih oko časopisa *Duje Balavac* naziv *Splitski krug karikaturista*. Pisac predlaže i podjelu njihova djelovanja prema fazama (1908.-12. i 1921.-23.), kao i prema srodnosti splitskom časopisu, nudeći niz dragocjenih obavijesti o umjetnicima, pronađenih mahom u suvremenoj periodici. Dulibić nudi i pregled karakteristika istraživanih karikatura (žanrovski, tematski, kao i prema oblikovanju likova i njihovoj psihološkoj produbljenosti). Rad Vinka Srhoja o skulpturi Slavomira Drinkovića zaključuje ovaj broj *Peristila*. Pisac na temelju ranijih postava-ka o umjetničkim grupacijama oblikovanim kasnih

1970-ih izdvaja Drinkovića prema prijemčivosti za tvar u njenoj izvornoj pojavnosti. Nadovezujući se na tu konstataciju, autor pruža pregled kritičke recepcije koja je pratila i propitivala Drinkovićevu skulpturu u različitim sredinama i vremenima.

Nakon čitanja posljednjeg broja *Peristila* valja primijetiti da je riječ o časopisu koji, uz vrlo kvalitetne znanstvene doprinose, nosi i breme nekoliko osjetljivih nedostataka: anakronizam dizajna, nepovezanost tekstova i ilustracija unutar članaka, nepostojanost načina citiranja, učestale pravopisne pogreške, pogreške u legendama ilustracija, upadljivo neujednačenu veličinu sažetaka na stranome jeziku, nedostatak osvrta na likovna zbivanja. Može se reći kako se već površnim pogledom stječe dojam da se časopis nalazi na konceptijskoj prekretnici.

Peristil je svojedobno slovio kao predvodnik hrvatske povijesnoumjetničke misli, a da je tu poziciju izgubio, čini se kako nije teško zaključiti. Ne bih se odveć zadržavao na razlozima tog događaja, koji se mogu pronaći u smjeni naraštaja istraživača i prodoru novih uvida ili u izvjesnom zastoju komunikacije među stručnjacima. Činjenica jest da se časopis danas ne pronalazi u knjižarama. Kada se to zbiva, tada govor o umjetninama, koji bi trebao imati raznolike učinke na čitateljstvo - od proširenja vidika do razvitka svijesti o vrijednostima i čuvanju

tog naslijeđa - postaje gotovo jalov. Ipak, valja jasno naglasiti da *Peristil* nije časopis koji vegetira. Možda bi točnije bilo reći da u njemu persistira određen konceptijski uzorak, utvrđen ili začet u doba Cvita Fiskovića, Preloga i Gamulina, koji nije doživio značajniju elaboraciju u odnosu na niz obzira: evoluiranje znanstvenih paradigmi, otvaranje drugim disciplinama, ali i znanstvenim dosezima nama susjednih zemalja. Stoga bi svaka pokuda ili pohvala *Peristilu* trebala govoriti o samim povjesničarima umjetnosti u Hrvatskoj, jer bi taj časopis trebao biti prostor raspravljanja i razmjene, ne samo o osobnim znanstvenim preferencijama, nego i o cjelovitoj slici hrvatske povijesti umjetnosti. Taj već paučinom obrastao prosvjetiteljski poriv ne pojavljuje se kao metoda uputa o iznošenju neznanih, prikrivenih ili zagonetnih predmeta 'na svjetlost dana', nego kao bitan etički imperativ najvećim inozemnim časopisima naše discipline. *Peristil* je u respektabilnim godinama i prema svim pravilima svoje dobi već bi se trebao nalaziti na policama zapadnoeuropskih knjižnica kao vjerodostojan i relevantan izvor novih spoznaja stranim istraživačima. Solidni temelji takvoj inicijativi postoje - o njima govori ukupna povijest časopisa unutar hrvatske povijesnoumjetničke historiografije - oni bi *Peristilu* trebali jamčiti još svjetliju budućnost.